

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-7766/2013. számú ügyben**

Előadó: dr. Varga Éva Csilla
dr. Lux Ágnes

Az eljárás megindulása

A közelmúltban a média több olyan büntetőeljárásról is beszámolt, amelyekben az érdemi döntés meghozatalának akadálya, elhúzódása az eljárásba bevont szakértők véleményének késedelmes előterjesztése, illetve a szakvélemény hiánya. Például az „ároktői banda” néven elhíresült ügyben a DNS vizsgálat eredményére közel másfél évet kellett várni, a szakvélemény azonban még ekkor sem volt kielégítő, a bíróságnak kiegészítő vizsgálatot kellett elrendelnie.

Előzőeken kívül az elmúlt években több panaszos is sérelmezte a rendőrségi, a bírósági eljárások elhúzódását a szakértői vélemények elkészítésének késedelme miatt.

A szakértői bizonyításnak, a szakértő kiválasztásának, a szakvélemény határidőben történő előterjesztésének problematikája polgári, közigazgatási és büntetőügyekben egyaránt felmerül. Az eljárások elhúzódását sok esetben a nem megfelelő szakértő kiválasztása, esetleg a kompetens szakértő hiánya, a szakértői intézetek leterheltsége, valamint a szakvélemény késedelmes előterjesztése okozza/okozhatja.

Vizsgálatom célja annak feltérképezése volt, hogy napjainkban a magyar igazságszolgáltatás hatékony, gyors, eredményes működését gátolja-e, ha igen, milyen mértékben a szakértői intézetek kapacitása. Annak megállapítására is törekedtem, hogy a szakértői tevékenység személyi, tárgyi, anyagi feltételei megfelelően biztosítottak-e Magyarországon, mi az oka az igazságügyi szakértői eljárások elhúzódásának, a szakvélemények késedelmes előterjesztésének.

Mivel az Ajbt. 1.§ (2) bekezdésének a) pontja szerint *az alapvető jogok biztosa tevékenysége során megkülönböztetett figyelmet fordít a gyermekek jogainak védelmére*, így – gyermekjogi teendőket is ellátó ombudsmanként – vizsgálatom során külön hangsúlyt fektettem a gyermekeket, fiatalkorúakat érintő eljárásokban végzett szakértői tevékenység monitorozására is.

Vizsgálatomat az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.) 18. § (4) bekezdése alapján, hivatalból rendeltem el.

A vizsgálat során konzultációt folytattam az Országos Kriminológiai Intézet vezetőjével, bírákkal, ügyészekkel, igazságügyi elmeorvos szakértővel, akik az egyes szakterületeken jelentkező problémákról, hiányosságokról tájékoztattak. Megkerestem az igazságügyért felelős minisztert, az Igazságügyi Szakértői és Kutató Intézet (továbbiakban: ISZKI), a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet (továbbiakban: BSZKI), a Budapesti Orvosszakértői Intézet (továbbiakban: BOI) vezetőjétől, az Országos Bírósági Hivatal elnökét, az országos rendőr-főkapitányt, valamint az Eszter Alapítványt is, kérve a problémakörrel kapcsolatos álláspontjuk kifejtését.

Vizsgálatom során figyelemmel voltam a Kúria Közigazgatási joggyakorlat-elemző csoportjának a szakértői bizonyítással kapcsolatos eljárásjogi felvetéseire is.

Érintett alapvető jogok

- A jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye: *„Magyarország független, demokratikus jogállam.”* (Alaptörvény B) cikk (1) bek.);
- A tisztességes eljáráshoz való jog: *„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék.”* (Alaptörvény XXIV. cikk (1) bek.);

- A gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga: „*Magyarország külön intézkedésekkel védi [...] a gyermekeket [...]*” [Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdés] és „*Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.*” [Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés]

Az alkalmazott jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye
- Magyarország minisztériumainak felsorolásáról szóló 2014. évi XX. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (Ptk.)
- Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.)
- Az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény (Szaktv.)
- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.)
- A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.)
- A szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről szóló 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet
- Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet (Imr.)
- Az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet (Iszr.)
- Az igazságügyi szakértők díjazásáról szóló 3/1986. (II. 21.) IM rendelet

A vizsgálat előzményei

Az *AJB-512/2013. számú ombudsmani jelentés* az igazságügyi szakértői kamarák által lefolytatott etikai eljárások elhúzódásával, valamint a szakértők által alkalmazott pszichológiai módszertani levelek hatályosságával foglalkozik. A jelentés rámutat arra, hogy a 20. sz. módszertani levél alkalmazhatóságának elvi hiánya, valamint a 10. és a 20. sz. módszertani levél párhuzamos használhatósága a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével és a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggésben visszásságot okoz.

Az *AJB-7888/2012. számú jelentés* az ingatlan-értékbecslő igazságügyi szakértők képesítési követelményrendszerével, illetőleg szakértői névjegyzékbe való felvételükhöz előírt feltételekkel kapcsolatos szabályozás anomáliáit tartalmazza. A szerint e szakterületen az ország egyes részein nincs elegendő kapacitás. Az ingatlanforgalom, az ingatlan-értékbecslés és a kisajátítás területén fennálló szabályozási és kapacitásbeli problémák kihatással vannak/lehetnek az állampolgári jogérvényesítésre, a bírósági-hatósági működésre, az eljárások ésszerű határidőn belül történő lezárására, ami a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményének közvetlen veszélyét okozza. Az igazságügyért felelős miniszter a jelentésben foglaltakkal kapcsolatban arról tájékoztatott, hogy az érintett szaktárcák, valamint szakmai szervezetek bevonásával a minisztérium szakértői egyeztetést tartottak, amely azonban nem zárult egyértelmű eredménnyel. A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara (MISZK) javaslatát az érintett minisztériumok részletesen megvizsgálják. Ezt követően alakítja ki a témával kapcsolatos álláspontját a minisztérium.

A megkeresett szervek válaszai

1. Az *ISZKI* az országban az intézményi szakértés egyik szervezete. Az igazságügyi szakértői véleményeket az ISZKI szervezeti egységeiként működő 12 intézetben és 5 csoportban készítik az alábbi szakterületeken:

- humánbiológiai (orvos, biológia, pszichológia, toxikológia, vegyész),
- műszaki (közlekedés, építész, ingatlanforgalom, informatika),
- közgazdasági (könyv, adó, járulék) és

– írásszakértői.

Az ISZKI-ben a tárgyi, technikai feltételek megfelelőek, azok biztosítják a folyamatos, magas színvonalú munkavégzést. Az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény hatálybalépése óta eltelt idő tapasztalata alapján azonban szükségesnek látszik az igazságügyi szakértés átfogó újragondolása.

A szakvélemények elkészítését hátráltató körülmény az elmúlt évek folyamatos létszámcsökkenése. Ennek oka egyrészt a központilag elrendelt létszámleépítés, másrészt a dolgozók nyugdíjba vonulása. A megüresedett helyeket nem tölthetik fel olyan mértékben, mint amennyi munkatársra szükség lenne.

Probléma az is, hogy a kirendelő hatóságok/jogszabályok sokszor rövid határidőt állapítanak meg a szakvélemények elkészítésére, ugyanakkor a kirendelések hiányosak, pontatlanok és azok tisztázására a kirendelő hatóságokkal folytatott kapcsolatfelvétel lassú, nehézkes. A határidő pontos betartását nehezíti továbbá, hogy a vizsgálatra megidézett személyek a vizsgálatokon gyakran nem jelennek meg, többszöri idézésük szükséges.

A tevékenységi centrumok hiánya miatt az intézet munkatársai sok időt töltenek a rendkívüli halálesetek miatt indult eljárásokban a boncolások helyszínére utazással. A boncolások kiegészítő vizsgálatai (szövetani vizsgálatok) sokszor elhúzódnak.

Az igazságügyi szakértők leterheltsége szakterületfüggő, egyes szakterületeken maximálisan leterheltek a szakértők, míg más területeken – például véralkohol vizsgálatok – van szabad kapacitás.

Az intézet vezetője szerint jogszabály módosításra lenne szükség az alábbi okok miatt:

- A módszertani levelek már nem hatályosak, hiányoznak az egyes szakterületekre vonatkozó szakmai protokollok.
- Hasznos lenne a büntető és polgári ügyek „elválasztása”, ti. a túlterhelt szakterületek esetében előnyben kellene részesíteni a rövidebb határidőket igénylő büntetőügyeket és ezeket kizárólag intézményi keretek között kellene feldolgozni.
- Előnyös lenne a szakterületek viszonylatában területi illetékességet meghatározni.

2. Az *országos rendőrfőkapitány* válaszában rámutatott arra, hogy a legtöbbször az írás- és a DNS szakértői vizsgálatok esetében fordult elő a szakértői vélemény késedelmes előterjesztése. A szakértők jelzik, ha nem tudják időben elkészíteni a szakvéleményt és kérik a határidő módosítását az eljáró nyomozó szervektől.

Az előzetes díjkalkuláció nem növeli meg a szakvélemény elkészítésének időtartamát. Ennek oka, hogy az előzetes díjkalkuláció megelőzi a szakértő kirendelését, kirendelő határozatot csak abban az esetben lehet készíteni, ha a rendőrség gazdálkodási területe igazolja a fedezetet a szakértő által előzetesen meghatározott szakértői díjra. A rendőrségnél 2014. január 1-jétől bevezetett zárt informatikai rendszer használatával optimalizálható a díjmegállapítással kapcsolatos valamennyi rendőrszakmai és gazdasági feladat. Az új rendszer használatával legfeljebb 24 órán belül megtörténik a szakértői vizsgálat fedezetét igazoló pénzügyi ellenjegyzés.

Az ORFK vezetője hangsúlyozta azt is, hogy az igazságügyért felelős minisztérium által vezetett Igazságügyi Szakértői Névjegyzék tartalmazza, hogy adott szakterületeken mely természetes személyek, igazságügyi szakértői tevékenységet végző gazdasági társaságok, igazságügyi szakértői intézmények jogosultak igazságügyi szakértői tevékenység végzésére. A szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről szóló 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet pedig meghatározza, hogy a felsorolt szakkérdésekben mely szerv jogosult szakvélemény adására, továbbá mely szerv adhat kizárólagosan, illetve elsősorban szakvéleményt. A nyomozó hatóságok a fentiek alapulvételével rendelnek ki szakértőt a büntetőeljárások során.

3. A rendőrség szervezetében működő *BSZKI*-ban az elmúlt években jelentősen megnőtt a kirendelések száma. Ennek negatív hatása mellett a szakértői állományt érintő fluktuáció is hátrányosan érintette az intézet feladatellátásának hatékonyságát. E körülmények kiemelten jelentkezték a leginkább leterhelt genetikai, valamint az írásszakértői szakterületeken.

A Genetikai Szakértői Osztály általános leterheltsége miatt felhalmozódott hátralékos ügyek, valamint az új kirendelések folyamatos feldolgozása, a nyomozó hatóságok munkájának elősegítése, illetőleg a határidők be nem tartása miatti hátrányos jogkövetkezmények elkerülése érdekében az elmúlt években a *BSZKI* és a rendőrség külső kapacitásokat is igénybe vett.

A *BSZKI* igazgatója – többek között – intézkedett a jogszabályoknak megfelelő prioritási sorrend felállítására. Ez egy-egy országos jelentőségű ügy kapcsán 2012 decemberétől – központi intézkedés alapján – több alkalommal is módosult, így csak részleges eredményeket hozott. A helyzet kezelése érdekében az ORFK Bűnügyi Főigazgatósága kvótarendszert határozott meg, és a „hátralékos”, kiemelt jelentőségű ügyekben a nyomozó hatóságok bevonásával kialakított új prioritási sorrendet állított fel. Ennek megfelelően az előzetes letartóztatásban lévő személyekkel kapcsolatos ügyek elsőbbségbe kerültek, figyelemmel az előzetes letartóztatás elrendelésének időpontjára is. A 2013. július 1-jén fennálló hátralékból 200 ügy minősítettként szerepelt, amelyből 138 esetben előzetes letartóztatásban volt a gyanúsított. Ezen ügyek feldolgozását 2013. október 31-ig a *BSZKI* befejezte. Ezzel párhuzamosan dolgozták fel az új kirendeléseket. Itt a sorrendiséget a jogszabályok rendelkezéseinek (Be. 64/A. §-a, 136. § (1) bekezdése, Be. 554/B. §-a és a Be. 554/C. §) figyelembevételével határozták meg a kirendelő határozat *BSZKI*-ba történő beérkezését követően, az eljáró szakértő kijelölésével egyidejűleg.

Sürgős esetekben a szakértői vizsgálatokat 60 vagy 90 nap alatt kell elvégezniük. Előfordult, hogy országosan is kiemelt figyelmet érdemlő bűncselekmények esetén 72 óra alatt kellett szóbeli tájékoztatást, illetve igazságügyi szakértői véleményt adniuk.

A Genetikai Szakértői Osztály munkatársai igen szigorú rendszer és ütemezés alapján, minden rendelkezésre álló személyi és technikai kapacitást felhasználva járnak el a kirendelések teljesítése során. A soron kívüli intézkedések eredményeképpen a Genetikai Szakértői Osztályon a 2011. év végére felhalmozódott jelentős ügyhátralék ledolgozását 2013 folyamán is folytatták, így annak eredeti, több mint egy évtized alatt felgyülemlett mennyisége megközelítőleg 40,8%-ára csökkent. A Szerves Kémiai Analitikai Szakértői Osztályon a folyamatban lévő ügyek száma 2014. február 25-ig 76,4%-kal mérséklődött.

A Kriminális Szakértői Osztály írásszakértői szakterületén kialakult gyakorlat szerint a *BSZKI* a kirendelés befogadásával tájékoztatja a kirendelő szervet az eljáró szakértő (névszerinti) kijelöléséről, valamint a szakvélemény elkészítésének várható időpontjáról. Tekintettel arra, hogy ezen a szakterületen a *BSZKI*-nak nincs kizárólagos hatásköre, a kirendelő szerv dönthet úgy, hogy más írásszakértőt rendel ki. A rendelkezésre álló adatok szerint a rendőri szervek ezzel a lehetőséggel mindezidáig nem éltek.

A *BSZKI* az igazságügyi szakértői vizsgálatok, valamint az igazságügyi szakértői vélemények elkészítése során kiemelt figyelmet fordít a szakmai, valamint az eljárási szabályok maradéktalan betartására. Az említett körülmények, valamint az adminisztrációs terhek ugyanakkor azt is eredményezték, hogy egyes ügyekben – elsősorban a genetikai szakértői szakterületen – határidő mulasztás történt, a határidő meghosszabbításának kezdeményezése nélkül. A büntetőügyekben eljáró igazságszolgáltató szervek az elmúlt év során 16 esetben, különböző összegben szabtak ki rendbírságot a *BSZKI*-val szemben, amely a 2012. év adatait (30 ügy) tekintve – a különböző vezetői intézkedések eredményeként – már 46,7%-os csökkenést mutat.

A BSZKI az elmúlt években rendkívül alulfinanszírozott volt, személyi állománya folyamatosan csökkent, a műszerkapacitás amortizálódott, a megújuló igényeket nem tudta megfelelően kiszolgálni. A közelmúltban azonban döntés született a BSZKI kapacitásfejlesztéséről, amely mind a humán erőforrás, mind a műszerpark, illetőleg a laboratóriumi infrastruktúra megújítását célozza. A fejlesztések befejezéséig a beérkező ügyek folyamatos és naprakész feldolgozásában azonban még lehetnek fennakadások. Ezen kívül a gyakorlatban a szakvélemények határidőre történő elkészítését egyéb objektív – az intézeten kívül álló – ok (például: más szakterület véleménye elkészültének bevárása) is akadályozza. A genetikai szakterületen a szakértői nyilvántartó szerv, valamint a büntetőeljárás alá vont és az elítélt személy DNS-profiljának meghatározásában közreműködő szerv kijelöléséről szóló 401/2012. (XII. 28.) Korm. rendelet alapján a terhelti minták feldolgozását az ISZKI végzi, ahol mára jelentős (több havi) hátralék halmozódott fel. Amennyiben a BSZKI-hoz beérkező ügy tárgya az ISZKI-ben feldolgozásra váró terhelti minta, akkor a BSZKI kénytelen megvárni a gyanúsítottí profil nyilvántartásba történő beérkezését. A több szakterületet érintő, úgynevezett „többszakértős” ügyekben a határidők betartása szinte lehetetlen, hiszen a mintavételeknek és a vizsgálatoknak a szakmai szabályok maradéktalan betartásával kell követniük egymást.

A jelenlegi ügyszám és a jogszabályi feltételeknek való megfelelés mellett a genetikai szakterületen dolgozó kollégák száma sem elegendő. Még ha az idei évben jelentős létszámfejlesztésre is lehetséges, figyelemmel kell lenni arra, hogy az új belépők képzésére, törvényben rögzített gyakorlati idejük letöltésére – az igazságügyi szakértői névjegyzékbe történő felvételükre – minimum 3 évet várni kell. A kialakult nehézségek kezelését, a terhek egyenlő elosztását a kvótarendszer igyekszik enyhíteni. Annak lényege, hogy a kirendelő hatóságok igényeit a BSZKI kapacitásához igazítja.

A BSZKI szakértői állománya – így a genetikai szakterület munkatársai is – hivatali munkarendben dolgozik. A főbb szakterületeken (fegyver, kábítószer, daktiloszkópia, genetika) ugyanakkor biztosított a készenlét és az ügyelet is, hiszen gondoskodni kell a munkaidőn túl – soron kívül – érkező kirendelések átvételéről, vizsgálatáról, valamint adott esetben szakvélemény kiadásáról. Az ügyhátralék ledolgozása érdekében túlszolgálatot, illetve rendkívüli munkavégzést is elrendeltek. A szakvélemények tartalmi megfelelése biztosítására a BSZKI működésében több, egymástól független garanciális elem is található. A szakértői vizsgálatoknál követelmény a több szakértő által történő visszaellenőrzés és a szakvélemény vezető általi kiadmányozása. Az elvégzett szakértői tevékenység többsége az ISO 17025 nemzetközi szabvány szerint akkreditált.

A központi és regionális kábítószer-vizsgáló laboratóriumok mellett 2013-ban akkreditált státuszt ért el a Gáz-kromatográfiás és a Véralkohol-vizsgáló Laboratórium. A Fizikai-Kémiai Szakértői Osztály 12 tevékenységére kapott akkreditálást, és egyedül az országban a Genetikai Szakértői Osztály tett eleget az Európai Unió Tanácsának a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálásáról szóló 2009/905/IB Kerethatározat 7. Cikk (1) bekezdésében meghatározott, a tagállamok részéről történt kötelezettségvállalásnak, és nyert bünyügyi célú DNS vizsgálatok terén akkreditált státuszt. A minőségirányítási rendszer bevezetésével a vizsgálati módszerek, a minőségirányítási kézikönyvben rögzített módon ellenőrizhetők. A módszerek alkalmazásának gyakorlatát és a minőségirányítási rendszert a Nemzeti Akkreditációs Testület évente felülvizsgálja.

A BSZKI tagja az Európai Bünyügyi Szakértői Intézetek Hálózatának (ENFSI), melynek alapvető célkitűzése az európai bünyügyi tudományos szakértői vizsgálati módszerek modern kori kihívások szerinti fejlesztése. A cél elérése érdekében az ENFSI – szakértő munkacsoportokban – évente közös képzéseket, munkacsoport üléseket tart. A BSZKI szakterületei számára a részvétel kötelező. Emellett a BSZKI érintett állományának tagjai folyamatosan részt vesznek a BSZKI belső szervezésű képzéseiben is.

Jelenleg – amire az előzőekben már volt hivatkozás – folyamatban van a BSZKI tárgyi feltételeinek az új jogszabályi környezethez való igazítása. A korábbi alulfinanszírozottság miatt a szakértői osztályokon jellemző a műszerek meghibásodása. Ezek érzékenysége és a régi, elavult eszközök karbantartásának nehézségei jelentősen lassítják és megnehezítik a szakértői munkát. Az idei évben – a szakértői és bűnügyi technikai tevékenység színvonalának fenntartása és az ügyintézési idő csökkentése érdekében – a BSZKI nemcsak az elavult eszközök cseréjét, de nagy volumenű műszerpark bővítést is tervez. Emellett 2013. április 5-én szolgáltatási szerződést kötött a „Bűnügyi minták genetikai vizsgálata alapján történő adatszolgáltatás és szakvéleményadás” tárgyában, melynek hatálya 2014. július 31-ig áll fenn. A törvényes – így a Be. 2014. január 1-jétől hatályos 100. § (3) bekezdésében rögzített – határidők BSZKI általi maradéktalan betartása érdekében 2014. évben 1063 milliárd forint fejlesztési és beruházási keret áll a BSZKI rendelkezésére, amelyből különböző eszközök beszerzését és laborkialakítást finanszíroznak. Lehetőséget ad azonban a szakértői állomány bővítésére is. A szakértői fluktuáció visszaszorítása érdekében jelentős eredménynek tekinthető, hogy az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény hatálya 2014. március 1-jei hatállyal kiterjed a BSZKI szakértői tevékenységet végző munkatársaira is.

4. Az ISZKI Budapesti Orvosszakértői Intézetében, illetve annak Szekszárdi Csoportjánál – az igazgatóval együtt – 4 orvos szakértő (iü. orvostan szakvizsgás), 2 pathológus szakértő dolgozik. Közülük az egyik iü. orvostanból szakértő jelölt. Ezen kívül 2 elmeorvos szakértőt (melyek közül az egyik belgyógyász és neurológus szakértő is), 2 pszichológus szakértőt, 1 pszichológus szakértőjelöltet, 1 antropológus szakértőt, illetve a DNS laborban 3 genetikus szakértőt és 1 jelöltet foglalkoztatnak.

Az intézetben dolgozó szakértők leterheltsége változó, azt jelentős mértékben befolyásolja az ügyek jellege, illetve a szakértők egyéni munkabíró képessége. Nem ritka a munkaidőn túli szakértői tevékenység is, annak érdekében, hogy a szakértők eleget tudjanak tenni a kirendelésnek. A leterheltség, illetve egyéb adminisztratív teendők ellátása következtében a kirendelő hatóság által meghatározott határidőket a szakértők nem mindig tudják tartani. Az új büntetőjogi szabályozásra tekintettel a büntetőügyekben a jogszabály által meghatározott határidő (60+30 nap) csak új munkaszervezéssel tartható, melynek következtében – a jelenlegi szakértői létszámot alapul véve – a polgári ügyeknél nőhet meg a szakvélemények elkészítésének időtartama.

Képesítés, végzettség

Az intézet vezetője szerint az igazságügyi elmeorvosi szakterületen megalapozott szakértői vélemények készülhetnek abban az esetben is, ha az igazságügyi elmeorvos szakértő mellett második szakértőként igazságügyi orvostan képesítéssel rendelkező szakértő működik közre. Az igazságügyi orvostan szakvizsga része ugyanis az igazságügyi elmeorvostan, így a képzés keretében az igazságügyi orvostan szakorvos jelöltek megtanulják az igazságügyi elmeorvostan és – mivel a szakvizsgához megfelelő számú véleményt kell készíteniük – a szakvélemény készítés alapjait is. A szakvizsga részeként iü. elmeorvostanból is vizsgáznak. Mindezek biztosítják a megfelelő szakmai tudásanyagot az elmeorvos szakértői munkához.

Több esetben az igazságügyi orvos szakértő speciális szakértelmére is szükség van az elmeorvos szakértői vizsgálatához (pl.: az emberölések vagy testi sértések ügyében az orvos szakértő jelentős segítséget nyújthat az elmeorvos szakértőnek a cselekmény feltárásában, mely fontos a cselekmény elemzésében, a motiváció kóros vagy nem kóros voltának megállapításában).

A mentális működés és személyiségvonások feltárására irányuló vizsgálat csak klinikai szakpszichológusi végzettséggel végezhető.

Az Imr. és az Iszr. szerint is klinikai szakpszichológus végzettség szükséges e vizsgálatokhoz.

A csak pszichológus képesítéssel rendelkező szakemberek ilyen kérdésekben nem kompetensek. „Az egyes igazságügyi tárgyú miniszteri rendeleteknek az új Ptk. hatályba lépésével összefüggő módosításáról és egyéb igazságügyi tárgyú rendeletekről szóló” miniszteri rendelet tervezete többek között az egyes klinikai szakpszichológiai vizsgálatok főbb módszertani szabályát is meghatározza. Ezen rendelkezésekkel együtt – egy későbbi módszertani levéllel kiegészítve – a szabályozás megfelelő lehet.

A 12-14 év közötti gyermekek büntetőjogi felelősségre vonásának feltétele a belátási képesség, amelynek véleményezését is szabályozná a már hivatkozott „az egyes igazságügyi tárgyú miniszteri rendeleteknek az új Ptk. hatályba lépésével összefüggő módosításáról és egyéb igazságügyi tárgyú rendeletekről” szóló miniszteri rendelet. A tervezet szerint ilyen esetekben gyermekpszichiáter szakkonzultáns bevonása lesz szükséges. Gyermekpszichiáter szakkonzultánskénti bevonása segítséget jelenthet e szakértői vélemények szakszerű elkészítéséhez. *Mivel gyermekpszichiáter szakértő csak 4 található a szakértői névsorban, a szakkonzultánsi státusz engedélyezésével a feladat megoldhatónak látszik.*

5. Az OBH elnöke a 12-14 év közötti gyermekek belátási képességének vizsgálatával kapcsolatban arra utalt, hogy ezen büntetőeljárások nehézségeiről még nincs tapasztalatuk, azok még nem mérhetőek. A Btk. vonatkozó szabálya 2013. július 1. napjától hatályos, és ezen időpontot követően elkövetett, meghatározott típusú cselekményeknél alkalmazandó. A kirívóan agresszív, élet ellen irányuló bűncselekmények miatt azóta indult eljárások döntően nyomozási, vádemelési, illetve bírósági szakban vannak még.

A központi régió kivételével a belátási képesség vizsgálata, pszichiáter igazságügyi szakértő igénybevétele, ilyen szakterületen tevékenykedő szakértők rendelkezésre állása eddig problémát nem vetett fel. A központi régió ügyforgalmi adatai alapján ugyanakkor arra lehet számítani, hogy a megfelelő szakértői kompetenciával rendelkező szakértő megtalálása, illetve rendelkezésre állása okoz, illetve okozhat nehézségeket. A gyermekpszichiáterek alacsony száma azonban – eddig – nem jelentett problémát.

A szakértői kompetencia, a szakértői névjegyzék elérhetősége

A bírák számára a szakértői névjegyzék elektronikus úton elérhető a szakertok.kim.gov.hu honlapon. A rendszer eléréséhez a bíróságoknak, ill. a bírának külön jogosultságot biztosító regisztráció lehetősége nem biztosított, a bírák a mindenki számára elérhető közérdekű adatokhoz férnek hozzá. Az igazságügyi szakértői névjegyzéket tartalmazó honlap technikai átalakítása folytán, az automatikus támadások kivédése érdekében, az emberi és a gépi felhasználót megkülönböztető automatikus 11 karakterszámú tesztet kell minden lépésnél kitölteni. Ez a rendszer kezelhetőségét nagymértékben rontotta le, a körülményes felhasználói felület révén szinte használhatatlanná tette a nyilvántartást.

Az igazságügyi szakértői névjegyzéket használó bírák – ha a biztonsági ellenőrzésen túljutnak – nem tudhatják meg, hogy az adott szakértőnek van-e szabad kapacitása, illetve konkrétan milyen tárgyú szakkérdésekben adott korábban szakvéleményt.

A nyilvántartás szakterületi definíciói nem egyértelműek és nem részletezi az adott szakterületen belüli kompetenciákat (pl.: számítástechnikai hardver, illetve szoftver szakértő vagy takarmányozási szakterület további specifikációi nem közöltek stb.). Az sem látható a névjegyzékből, hogy a szakértő korábban milyen típusú ügyekben járt el, milyen publikációi, illetve előadásai voltak, amely információkra a kompetencia pontos meghatározásánál lenne szükség. A kirendelő bírónak a szakértővel előzetesen fel kell vennie a kapcsolatot annak elkerülése érdekében, hogy a szakértő ne küldje vissza a kirendelést kompetencia vagy kapacitás hiányára hivatkozással, mert az jelentős idővesztéssel és költségvonzattal járna.

A szakvélemény késedelmes előterjesztése

A Fővárosi Törvényszéken korábban lefolytatott átfogó vizsgálat¹ kimutatta, hogy a büntetőeljárások elhúzódása nagyon sok esetben a szakértői intézetek túlzott munkaterhére, a vélemények késedelmes előterjesztésére vezethetők vissza (a vizsgált ügyek 10-15%-a).

Az OBH elnöke az igazságügyi szakértői tevékenység és az igazságszolgáltatás viszonyrendszerének vizsgálatára 2013 májusában felkérte a Pécsi Törvényszék elnökét. A vizsgálat eredménye szerint az igazságügyi szakértői véleményadás jogszabályi környezete és működésének gyakorlata nem segíti az igazságszolgáltatás időszerű működését, az nagymértékben hozzájárul az ügyek elhúzódásához. A késedelmet, illetve a nehézséget általában az okozza, hogy ha a vizsgálatot érintett adatok nagy mennyiségűek, az ítélet alapjául szolgáló speciális szakértelmet igénylő tényállítás megállapítása összetett, bonyolult, esetleg társszakértőt igénylő kérdések tisztázása is szükséges. Erre tekintettel a kifejezetten nagy munka igényű, bonyolult, összetett szakértői vizsgálatot, elemzést igénylő ügyekben jellemző a késedelem, ezek leginkább azon ügyek, amelyeket a társadalom kiemelt érdeklődése kísér. Különösen érzékeny a büntetőeljárás területén az orvos szakértői, a nagy mennyiségű nyomszakértői (daktiloszkópia, genetikai-DNS minta stb.) és egyéb speciális (informatikai, pénzügyi stb.) tárgyú vizsgálatot igénylő szakértői tevékenység; a polgári ügyszakban a könyvvizsgálói-könyvszakértői, informatikai szakértői, és elmeorvos-szakértői vizsgálatok; a közigazgatási ügyszakban ugyancsak a könyvszakértői; kisajátítási ügyekben az ingatlanforgalmi szakértői vizsgálatok.

A szakértői intézetek az illetékességi területükön kívüli megkeresések esetén – leterheltségre hivatkozással – esetenként visszautasítják a kirendelést. Illetékességi területükön – a leterheltség tényének jelzése mellett, a kirendelések mennyiségétől függően – a szakvélemény elkészítését meghatározott, esetenként 3-6 hónapos határidőre vállalják. Ez elsődlegesen a fővárosban, illetve a központi régióban egyre gyakoribb. Tendenciaszerűen emelkedik a szakértői intézetek véleményadásának időtartama is. Ez azért jelent kifejezetten nehezen kezelhető problémát, mert a szakértői intézetek bizonyos kérdésekben megkerülhetetlenek, vagy egyedüli speciális szakismeretekkel rendelkeznek, illetve olyan társszakértői vélemények elkészítésére alkalmasak, amelyek intézményi háttér nélküli szakértőtől nem szerezhetők be. Emellett a szakértői intézetek kiemelkedő szakmai tapasztalata, tudásanyaga kifejezetten indokolt és szükséges egyes perbeli jogviták rendezéséhez. Fontos tényező az is, hogy a szakértői intézetek díjszabása – szemben a szabadpiaci szakértői díjszabással – kedvezőbb és kiszámíthatóbb, az a költséghatékony eljárás elvének érvényesülését biztosítja a magas szakmai színvonal mellett.

A szakértői vélemény értékelése

A szakértői vélemény értékelése és felhasználása a bíraktól a szakvélemények analitikus értékelését követeli meg a szabad, nem kötött bizonyítási rendszerekben.² A bíróság a jogvita eldöntése szempontjából irányadó tényállást valamennyi bizonyíték egybevetésével történő mérlegeléssel, szabad meggyőződése alapján állapítja meg³. A szakértők által megállapított tények mérlegelése során azonban a bíróság nem rendelkezik azon speciális szakismerettel, amely a ténymegállapításához szükséges.

¹ dr. Fazekas Sándor: A bírósági eljárás tehermentesítése és gyorsítása; *Bírák lapjából* 2004. 1-2. szám (Megjegyzés: A vizsgálatot 2000. év elején végezték.)

² dr. Grósz Tamás: A szakvélemény analitikus értékelése a büntetőeljárásban *Magyar Jog* 2011. 12. szám; Hámos Edit: A bizonyítás egyik törvényes eszköze: szakvélemény. *Rendészeti szemle* 2007. 1. szám; Kubinyi Sándor: A szakértőkre vonatkozó büntető eljárások és szabályozás alakulása Magyarországon; a szakértői bizonyítás problémái a jogalkalmazásban, *Kriminológiai Közlemények* 52.sz. 1995.

³ BDT2010. 2209. és EBH2005. 1359.

A szakvélemény értékelése, illetve bizonyítékként rendelkezésre álló több, eltérő módszertanú és végkövetkeztetésű szakvélemények ellentmondásainak feloldása kiemelt nehézségbe ütközik.⁴ Erre tekintettel is az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú ajánlása az „egy szakértő elvét” fogalmazza meg.

A felsőbb bírósági gyakorlat megköveteli – egyfelől a büntető és közigazgatási eljárás céljából adódóan, másfelől a polgári eljárásban a bizonyítás elrendelése folytán – a szakértői vélemények fogyatékoságainak teljes körű feloldását, az egzakt szakértői válaszok rendelkezésre állását.⁵ Minden eljárásban lényeges (abszolút) eljárási szabálysértésnek minősül és megalapozatlanságot eredményez, ha a döntés hiányos, ellentmondásos vagy bizonytalan szakvéleményen alapul.⁶ A Kúria közzétett elvi döntésében (EBH.2005. 1359.) – módosítva a korábbi álláspontot (EBH2002. 717.) és ezzel visszatérve a korábbi gyakorlathoz (BH.1993. 683.). – kimondta, hogy az ún. szabad mérlegelési jog nem alkalmazható azokban a jogvitákban, amelyeknek az eldöntése különös szakértelmet igényel. Ebből adódóan az igazságügyi szakmai szakkérdés, illetve szakvélemények közötti ellentmondás nem oldható fel bírói mérlegeléssel. Ilyen esetben újabb szakértőt kell kirendelni az adott eljárási rezsimek normái szerint, amely az eljárások ésszerű időn belül történő befejezését hátráltatja.

A büntetőeljárásban általánosan érvényesülő elv, hogy kétséget kizáróan nem bizonyított tények nem értékelhetőek az eljárás terheltjének terhére. A közigazgatási bíráskodás során a kétséges tényeket minden esetben az ügyfél javára, illetve az ügyfélre nézve kedvezőbb elbírálás szerint kell megítélni.

A polgári eljárásjog a bírói meggyőződés bizonyossági fokára vonatkozóan általánosságban – a német és osztrák szabályozás mintájára (Wolter Rechberger: 190 Zivilprozessordnung Kommentar; Wien 2000. Springer) – a valószínűség magasabb fokát kívánja meg valamely tény bizonyításához. (Megjegyzendő azonban, hogy kivételesen a bizonyossággal határos teljes, objektív mércét alkalmaznak a polgári bírások, ha a bizonyítékok bizonyító értékét matematikai módszerrel lehet ellenőrizni).

Ezzel szemben a common law országok és a skandináv jogcsalád országai (ún. adverzális eljárási rendszerekben), a megfelelő, illetve a túlnyomó valószínűség elvárását fogalmazzák csak meg (preponderance of probability: Lord J. Denning bíró a Miller v Minister of Pension ügyben (1947) 2 All ER 372.), mely szerint a kontradiktórium, magánjogi jogvitában elegendő a legvalószínűbb vagy valószínűbb tény bizonyítása a vitatott tény fennállására. A magyar eljárásjogi rendszer ezt az ún. „erősebb valószínűségi” felfogást nem követi, ezért a valószínűségi szinten meghatározott szakvéleménnyel – általában – a fél a bizonyítási kötelezettségének nem tesz eleget. Ezzel a bizonyításra kötelezett fél maga is vitatja a valószínűsítési szakvélemény bizonytalanságát, kérve annak kiegészítését.

Mindezekből adódóan a ténymegállapítás bírói mérlegelése körében szükségszerűen előtérbe kerülnek azok a szakvélemények, melyek világos módszertan mellett, egzakt és kategorikus véleményt adnak.

Az OBH elnöke szerint szükséges az igazságügyi szakértői tevékenység átfogó, komplex szemléletmódú vizsgálata és megújítása. Az igazságügyi szakértői névjegyzék, annak használata és adattartalma megújításra szorul.

Szakterületenként a szakértői kamaráknak egységes módszertant és szakmai elvárásokat kell megfogalmazniuk. Ez kizárhatná az ún. magánszakértői és a perbeli szakértői vélemények módszertani különbségeit, de fontos lenne a szakértői tudományos valószínűség és érvényességi szint meghatározása szempontjából is.

⁴ BH1999.405., BH1999.365, BDT2003.759., BDT2005.1119.

⁵ BH 2010.134., BH1979.225.

⁶ dr. Grósz Tamás: A szakértői bizonyítás az egyes eljárásokban; Themis 2011. 12. szám 41-43.

Egységes szakértői metodológia mellett (és annak alapján) indokolt annak áttekintése is, hogy a szakértői díjazás egységes, de legalább előre kalkulálható legyen.

Külön szabályozást igényelne a szakértői intézmények és az orvostani intézetek létszámadatainak és felszereltségének, az ott dolgozók díjazásának az áttekintése is. Az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépését követően a Ptk. előírja a meghatározott gondnokság alá helyezési eljárások kötelező felülvizsgálatát, amely eljárásokban hivatalból szükséges igazságügyi elmeorvos szakértő kirendelése. A szakértői intézetek már előre jelezték, hogy erre vonatkozó kapacitással a folyamatban lévő ügyek ellátása mellett nem rendelkeznek.

A Kúria Polgári Kollégium joggyakorlat-elemző csoportja a perorvoslati bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatával kapcsolatos jelentésében kifejtette, hogy „a hatályon kívül helyező végzéseket megalapozó lényeges eljárási szabálysértések között indokolatlanul és kiugróan magas a szakértői bizonyításra és tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó szabályok megsértésének a száma és aránya”.

6. Az országban egyedülálló, a szexuális bántalmazást elszenvedett gyermekek részére jogi és terápiás segítséget nyújtó *Eszter Alapítvány vezetőjének* több évtizedes tapasztalata szerint a szexuális bántalmazás áldozatává vált gyermekek ügyében a pszichológus szakértő rendelkezésére álló időkeret nem elegendő annak megválaszolására, hogy az abúzus valóban megtörtént-e, illetve a gyermek áldozata volt-e ilyen cselekménynek. Sok esetben csak hosszabb idő, többszöri találkozás után lehet kellően megalapozott – és akkor is többnyire csak valószínűségi – véleményt adni ilyen ügyekben.

A kirendelő hatóság feltételezése szerint a pszichológus szakértők objektív és egyértelmű választ tudnak adni a szóban forgó kérdésre. Ezzel szemben az Alapítvány munkatársainak az a véleménye, hogy a pszichológus szakértő rendelkezésére álló eszközök sok szubjektív elemet tartalmaznak, nem tudnak olyan objektív választ adni, mint egy tudományos módszereket alkalmazó szakértő.

Az Alapítvány vezetője szükségesnek tartaná, *hogy kizárólag szakpszichológusi végzettséggel rendelkező szakértő végezzen igazságügyi szakértői tevékenységet. A kirendelő hatóság a megalapozott véleményadáshoz szükséges időt biztosítsa, és olyan kérdésekben kérje ki a szakértő véleményét, amelyhez kellő kompetenciával és megfelelő eszközökkel rendelkezik. Álláspontja szerint kevés a gyermekpszichiáter igazságügyi szakértő, ami problémát okozhat a 12-14 év közötti gyermekek büntetőjogi felelősségre vonásánál.*

7. Az igazságügyért felelős miniszter válaszában leszögezte, hogy a szakértők szakterületéről van közhiteles nyilvántartás, amelyet a Szaktv. 5. § (1a) bekezdése értelmében az igazságügyért felelős miniszter vezet. A szakértői névjegyzékkel kapcsolatban rámutatott arra, hogy a Szaktv. 2. számú mellékletének 1. pont k) alpontja alapján a névjegyzék tartalmazza a szakterületre vonatkozóan a névjegyzékbe bejegyzett szakterületet és a bejegyzés időpontját, az elutasított szakterületet és az elutasítás időpontját, az elbírálás alatt lévő szakterületet és az iskolai végzettséget, valamint a szakmai képesítést a megszerzés időpontjától. E tények, adatok teszik a névjegyzéket közhiteles nyilvántartássá.

A Szaktv. 5. § (2) bekezdése külön kiemeli, hogy az e névjegyzékben nyilvántartott igazságügyi szakértőnek többek között a k) pont ka) alpontjában foglalt adatai (a bejegyzett szakterület és a bejegyzés időpontja) nyilvánosak, azokat az igazságügyi szakértői névjegyzéket vezető hatóság a világhálón is közzéteszi. A (3) bekezdés pedig éppen a közhitelesség és az adatvédelmi követelmények kellő egyensúlyát megtartva – rögzíti, hogy a névjegyzék (2) bekezdésében fel nem sorolt adatai nem nyilvánosak, azokról csak törvényben foglalt esetben, az arra jogosult részére adható tájékoztatás. Az igazságügyi szakértői névjegyzéket vezető hatóság – a 2. számú melléklet 1. pontjának kb), ke), mj) és o)-r) pontjaiban és sa) alpontjában foglalt adatok kivételével – a nyilvántartás adatait a szakértői kamara részére átadja, azt a szakértői kamara a külön törvény rendelkezései szerint nyilvántartja és kezeli.

Az 5. § (7) bekezdés pedig – a névjegyzék közhitelességének fenntartása érdekében – előírja az az ügyben eljáró halóság és az igazságügyi szakértői kamara számára, hogy 8 napon belül köteles bejelenteni az igazságügyi szakértői névjegyzéket vezető hatóságnak a névjegyzékben nyilvántartott adatokban bekövetkezett változást.

A kirendelésre jogosult az egyes szakértők jogosultságait – az interneten is megtalálható, naprakész – a minisztériumi névjegyzékből ellenőrzi.

A szakértői kompetencia kérdésében a miniszter a Szaktv. 13. § (4) bekezdésében foglaltakra utalt. E rendelkezés értelmében a szakértő köteles közölni a kirendelő hatósággal, ha a feltett kérdések megválaszolása egészben vagy részben nem tartozik azon szakismeretei körébe, amelyekben a szakértő a rá irányadó szabályok szerint jogosult eljárni.

A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara Etikai Kódexének 19. §-a szerint a szakértő köteles minden, a szakértői kijelölésében meghatározott (a névjegyzékbe és a szakértői igazolványba bejegyzett) szakterületén kívüli területre (kompetencián kívüli) tartozó kirendelést, megbízást visszautasítani, illetőleg a szakértői tevékenysége során, a szakterületén kívülre eső kérdésekre a kirendelő, illetőleg megbízó figyelmét felhívni, és ezzel egy időben – kérdésre – a szakértői vélemény adását megtagadni. Egy adott szakterülethez tartozó szakkérdést jórészt a szakma szabályai, iránymutatásai tartalmazzák. Ugyanakkor a jogalkotó törekedett arra, hogy a legnehezebben elhatárolható szakterületek esetében egyértelműen meghatározza, mely szakkérdések tartoznak az adott igazságügyi szakterülethez. A közigazgatási eljárásban részt vett szakértő szakértői minőségben történő bírósági meghallgatásával kapcsolatban hangsúlyozandó, hogy a Pp. értelmében a közigazgatási perben szakértőként nincs kizárva az, aki a közigazgatási eljárás során szakértőként járt el (Pp. 178. §-a és 336/B. § (2) bekezdése). Az egyes bíróságok joggyakorlata nem egységes ebben a kérdésben. A Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatok között található példa arra is, hogy közigazgatási eljárásban kirendelt szakértőt valamely bíróság tanúként hallgatta meg, illetve arra is, hogy egy másik bíróság hallgatta meg szakértőként: mindkét bíróság eljárását jogszerűnek találta a Kúria vagy jogelődje (Kfv.IV.37.208/2010/10.szám: Kfv.III.37.059/2012/12.szám).

A kisajátítási eljárásban kirendelhető igazságügyi termőföld-értékelés, termőföld értékbecslés, valamint igazságügyi ingatlan értékbecslés szakterületekre és a hozzájuk kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételek szabályozására javaslat még nem készült.

A pszichológus szakértők vonatkozásában a Szaktv. 3. § (3) bekezdés b) pontja, valamint az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet szerint csak az lehet ilyen szakértő, aki a szakterületnek megfelelő klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- vagy gyermek szakpszichológusi szakvizsgával rendelkezik. Ez alól kivételt csak a Szaktv. 32. §-a alapján, a képesítés megszerzésére kötelezett, 2006. január 1. napját megelőzően névjegyzékbe vett szakértők jelentik (4 fő, akik közül ketten teljesítették a kötelezettségüket). A Szaktv. 32.§-a a képesítési követelmény alól időleges mentességről is rendelkezik, mely rendelkezés alkotmányosságát az Alkotmánybíróság a 2011. július 5. napján meghozott 464/B/2006. számú határozatában megfelelőnek és szükségesnek, ezáltal alkotmányosnak találta. Az előzetes szakértői díjkalkulációval kapcsolatban kiemelte, hogy az Alaptörvény N) cikkének (3) bekezdésére tekintettel a nyomozó hatóságok kötelesek a költségkímélés követelményét is tiszteletben tartani. A nyomozó hatóságok azonban olyan adatokat bocsátanak a szakértő rendelkezésére a várható szakértői díjról való tájékozódás alkalmával, amelyeknek a megismerésére a még ki nem rendelt szakértő nem lenne jogosult, másrésztől aggasztó gyakorlat, nem kellően megfontolt döntés lenne, ha a szakértő kiválasztásának elsődleges szempontja az azonnali költségkímélés lenne, nem pedig a minél előbbi és minél szakszerűbb szakvélemény beszerzése. A témakörben egyeztetés folyik a rendőri szervek, a minisztérium és a Legfőbb Ügyészség között.

A vizsgálat megállapításai

1. A hatásköröm tekintetében

A feladat- és hatáskörömet, valamint ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságaimat az Ajbt. határozza meg. Az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény 25. § (2)-(3) bekezdése értelmében a szakértői intézmény költségvetési szerv, melynek alaptevékenysége olyan ügyben történő hatósági kirendelés teljesítése, amelyben jogszabály lehetővé vagy kötelezővé teszi a bizonyítási eljárás hivatalból való lefolytatását. Az Ajbt. 18. § (2) f) pontja szerint az alapvető jogok biztosának vizsgálati jogosultsága kiterjed az olyan közszolgáltatást végző szervekre, amely jogszabályban előírt, kötelezően igénybeveendő szolgáltatást nyújtó szervezet. A hivatkozott rendelkezések értelmében a vizsgálatot érintett szakértői intézetek tevékenységének vizsgálatára rendelkezem hatáskörrel.

2. Az érintett alapvető jogok tekintetében

Az alapvető jogok biztosá egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon, kizárólag alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget mandátumának. Az ombudsmani intézmény megalakulása óta az állampolgári jogok országgyűlési biztosá következetesen, zsinórmértékként támaszkodik az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazza az alapjog-korlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott egyes alapjogi tesztek.

Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „*az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni*”. Ezzel összhangban elvi megállapításaim megfogalmazása, az egyes alapjogok, alkotmányos elvek értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírósági döntés megszületéséig – irányadónak tekintem az AB által mind az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően, mind pedig az azt követően meghozott határozataiban, azok indokolásában kifejtett megállapításokat, következtetéseket.

Ugyanakkor a testület a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatának indokolása során azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény negyedik módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi érveléssel mondta ki azt, hogy „*az Alkotmánybíróság (...) a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jobbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.*”

Az idézett elvi jelentőségű tétellel összhangban, vizsgálati megállapításaim megfogalmazása, az egyes alapjogok, alkotmányos elvek értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírósági iránymutatás megszületéséig, az alkotmányszöveg változását, a tartalmi, illetve kontextuális egyezőséget is figyelembe véve – az alapvető jogok biztosaként továbbra is irányadónak tekintem az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően meghozott határozatai indokolásában kifejtett érveket, jogelveket és összefüggéseket.

1.) Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint *Magyarország független demokratikus jogállam*. Az Alkotmánybíróság több határozatában megfogalmazta, hogy a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság az állam [...] kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. A jogbiztonság tehát nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is.

Az Alkotmánybíróság a 30/2012. (VI. 27.) AB határozatában kimondta, hogy *az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése és az Alkotmány 2. § (1) bekezdése azonosan deklarálja az ún. jogállami klauzulát*, tehát az eddig kialakított alkotmánybíróági gyakorlat továbbra is relevánsnak tekintendő. A jogbiztonság követelménye nem korlátozódik kizárólag a jogalkotásra, az nemcsak az egyes normák egyértelműségét követeli meg, hanem a jogintézmények működésének, a jogalkalmazói magatartás kiszámíthatóságát is. Az Alkotmánybíróság döntéseiben felhívta a figyelmet, hogy a jogállamiságnak számos összetevője van, a jogállamiság elvéből adódó egyik legfontosabb alapkövetelmény, hogy *„a közhatalommal rendelkező szervek a jog által meghatározott szervezeti keretek között, a jog által megállapított működési rendben, a jog által a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott korlátok között fejtik ki tevékenységüket”* (56/1991.(XI.8.) AB határozat).

2.) Az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdése szerint *mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék*. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni. *„A tisztességes eljárás olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet megítélni.”* (Lásd: 6/1998. (III.11.) AB határozat, 14/2004. (V.7.) AB határozat).

Az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően az Alkotmány a tisztességes eljáráshoz való jogot explicite nem nevesítette, ugyanakkor az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az a független és pártatlan bírósághoz való jog, illetve a jogbiztonság elvéből levezethető eljárási garanciák egymásra vonatkoztatásával tartalmilag levezetett olyan alkotmányos alapjogot jelent, amely komplex követelményrendszer testesít meg, magában foglalva valamennyi, a jogállamiság értékrendjének megfelelő eljárási alapelvet és normát. A 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvény már *expressis verbis* tartalmazza a hatósági ügyek tisztességes intézéséhez való jogot, rögzítve, hogy a közhatalmú szervek, hatóságok az ügyeket részrehajlás nélkül, tisztességes módon, ésszerű határidőn belül intézzék, döntéseiket pedig a törvényben meghatározottak szerint indokolják. A tisztességes eljárás követelménye olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet megítélni, és amely hatékony gátját képezi a garanciális szabályok szándékolt félretételének, félreértelmezésének, az egységes jogalkalmazás hiányából, a kiszámíthatatlanságból következő tényleges vagy potenciális érdek- és jogsérelmek bekövetkezésének. A közvetlen alkotmányi garanciák gazdaságossági és célszerűségi okokból, az eljárás egyszerűsítése vagy az időszűrés követelményének érvényesülése címén sem mellőzhetők. [49/1998. (XI. 27.) AB határozat, 5/1999. (III. 31.) AB határozat, 422/B/1999. AB határozat]

3.) *A gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga vonatkozásában az Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdése kimondja, hogy: „Magyarország külön intézkedésekkel védi [...] a gyermekeket [...]”; valamint az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése szerint: „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.”*

A Gyermekjogi Egyezményt az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án egyhangúan fogadta el és 1990. szeptember 2-án lépett hatályba.

A következő évtizedben az ENSZ tagállamok – három ország kivételével – ratifikálták. Ezzel a Gyermekjogi Egyezmény a legszélesebb körben elismert nemzetközi emberi jogi szerződéssé vált. Magyarország, mint az elsők között ratifikáló országok egyike, nemzetközi kötelezettséget vállalt, hogy érvényesíti a gyermekek alapvető jogait és gyakorlatban alkalmazza a Gyermekjogi Egyezmény előírásait. A Gyermekjogi Egyezmény 1. cikke alapvetésként rögzíti, hogy „az Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”

A gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekét megfogalmazó 3. cikk szerint „1. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekét veszik figyelembe elsősorban. 3. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfeleljen az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.”

3. A vizsgálat érdemében

A szakvélemények előterjesztése. A rendelkezésekre bocsátott információk alapján megállapítottam, hogy a szakértői vizsgálatok elhúzódása, illetőleg a szakvélemények késedelmes előterjesztése részben – egyes szakterületeken – a szakértők alacsony létszámára, azaz kapacitásbeli problémákra, részben a szabályozás hiányosságaira vezethető vissza.

Megoldásra váró probléma, hogy a kirendelő hatóságok/vonatkozó jogszabályok sokszor rövid határidőt állapítanak meg a szakvélemények elkészítésére. Ha a kirendelések pontatlanok, azok tisztázásra szorulnak, de a kirendelő hatóságokkal való kapcsolatfelvétel nehézkes. A határidő pontos betartását nehezítheti az is, ha a megidézett ügyfelek a vizsgálatokon szabályszerű idézésük ellenére nem jelennek meg, ismételt idézésük szükséges.

Az igazságügyi szakértői tevékenység átfogó, komplex szemléletmódú vizsgálata és annak megújítása szükséges, többek között abból a célból, hogy a bírósági eljárások időszerű befejezése biztosítható legyen.

Személyi feltételek

A szakértői intézetek az illetékességi területükön kívüli kirendeléseket – leterheltségre hivatkozással – esetenként visszautasítják. Illetékességi területükön – a leterheltség tényének jelzése mellett – a szakvélemény elkészítését meghatározott, esetenként 3-6 hónapos határidőre vállalják. A gondnokság alá helyezés kötelező felülvizsgálata során – hivatalból – szükséges igazságügyi elmeorvos szakértő kirendelése. *A szakértői intézetek – figyelemmel a folyamatban lévő ügyek ellátására is – erre kapacitással nem rendelkeznek. Az ISZKI-ben az elmúlt években folyamatosan csökkent a szakértők létszáma. A BSZKI genetikai szakterületén dolgozó szakértői létszám hosszú idő óta kevés. Az elmúlt években személyi állománya folyamatosan csökkent, műszerkapacitása amortizálódott, a megújuló igényeket nem tudja kiszolgálni. Mindezekre tekintettel megállapítom, hogy a szakértők alacsony létszáma, kapacitáshiánya, a kirendelések magas száma veszélyezteti a tisztességes eljáráshoz való jog maradéktalan érvényesülését.*

A szakértői kompetencia kérdése

Az eljárási törvények a szakértő kirendelését különleges szakértelem szükségessége esetén teszik lehetővé.

A szakértő tevékenységét a Szaktv. és más jogszabályok rendelkezései, valamint a tevékenységére irányadó szakmai szabályok betartásával, legjobb tudása szerint köteles elvégezni.⁷

A Szaktv. 1. § (1) bekezdése szerint az igazságügyi szakértő feladata, hogy a bíróság, a közjegyző, az ügyészség, a rendőrség és a jogszabályban meghatározott más hatóság kirendelése (megbízása) alapján a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel segítse a tényállás megállapítását, a szakkérdés eldöntését. A Szaktv. felhatalmazása alapján⁸ az Iszr. mellékletei határozzák meg az egyes igazságügyi szakértői szakterületeket és az azokhoz kapcsolódó képesítési feltételeket.

Az egyes szakterületeken felmerülő problémák

a) Igazságügyi pszichológus szakértő

Az igazságügyi szakértők főleg objektív módszerekkel, a szubjektív megállapítások elvi lehetőségét is kizáró módon működnek, vannak azonban olyan területek, amelyek bizonyos teret engednek a szubjektivitásnak a szakvélemény elkészítése során.

A szakemberek egy része⁹ az igazságügyi pszichológus szakértő tevékenységében elkerülhetetlenül tágnak tartja a szubjektivitást. A pszichológus szakértő elsősorban a rá vonatkozó módszertani útmutató alapján dolgozik, az általa választott pszichológiai tesztek kiértékelése elviekben más szakértő által is ellenőrizhető.

Grád-Mede-Jánoskúti-Körös korábbi kutatása¹⁰ igazolta, hogy „a gyermekelhelyezési perekben azon bírósági döntések aránya, ahol a bíróság eltért a pszichológus szakértő szakvéleményétől, még a 10%-ot sem érte el, vagyis a szakvélemények megállapításai lényegében eldöntik a pert.”

Figyelemreméltó körülmény például, hogy a szülői alkalmasság kivizsgálása a megfelelő módon és módszerekkel történik-e, valamint hogy a szakértő rögzíti-e bármiképpen is a vizsgálati eredményeket (például jegyzőkönyvben). A válasz az, hogy gyakorlatilag a szakértő saját elhatározásán múlik mindez, amit a legtöbbször nem ellenőriz senki.

Létezik egy szakmai ún. módszertani levél, de a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara honlapján jelenleg az szerepel, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről szóló 20. sz. módszertani levél – az alapvető jogok biztosának megállapítása (AJB-512/2013.) szerint is – egyelőre csak tervezet.

A Szaktv. 30/A. § (1) és (5) bekezdése szerint a MISZK elnöksége a szakértői tevékenység egységes és magas színvonalú ellátása érdekében szakértői módszertani levelet ad ki. A módszertani levél kiadását a MISZK és a szakértői kamara szakbizottságai, valamint a miniszter indítványozhatja.

Az elnökség nem adhat ki szakértői módszertani levelet olyan szakterületen, amelyen az egészségügyért felelős miniszter vagy annak irányítása, felügyelete alatt működő szervezet külön jogszabály alapján módszertani levél kiadására jogosult.

Az *AJB-512/2013. számú jelentésemre* adott válaszában az igazságügyért felelős miniszter arról tájékoztatott, hogy 2014 januárjában egyeztetési folyamat vette kezdetét a szakértői kamara és az egészségügyért felelős minisztérium e tárgyban való feladat elhatárolása érdekében.

⁷ 2005. évi XLVII. törvény az igazságügyi szakértői tevékenységről 1. § (2) bekezdés

⁸ A Szaktv. 3. § (5) bekezdése szerint. *Az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásának a (3) bekezdés b) pontjában meghatározott feltételeit, így különösen az igazságügyi szakértők szakterületének besorolását és a szakterületekhez kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételeket a miniszter rendeletben határozza meg.*

⁹ dr. Grád András- dr. Nisztor Mária: Objektív vagy szubjektív? Kérdőjelek az igazságügyi pszichológus szakértői vélemények megbízhatósága terén a hazai családjogban. In: Családi Jog. 11. évf. 1. sz. / 2013. 19-29.o

¹⁰ dr. Grád András- dr. Mede Lilla-dr. Jánoskúti Gyöngyvér-dr. Körös András: Az igazságügyi pszichológusi szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben.

Álláspontom szerint – figyelemmel az ISZKI főigazgatójának válaszában kifejtettekre is – szükség lenne a pszichológus szakértői tevékenység szakmai protokolljának kialakítására annak érdekében, hogy a jogalkalmazók egységes szakmai standardok, eljárásrend alapján készült pszichológiai szakvéleményre tudjanak támaszkodni munkájuk során. Különös tekintettel fontos ez a garanciálisnak is tekinthető elem a gyermek- és fiatalkorúakat érintő eljárásokban. A módszertani útmutató, szakmai protokoll hiánya veszélyeztetheti a tisztességes eljáráshoz, valamint a gyermek gondoskodáshoz és védelemhez való jogának érvényesülését.

Vizsgálatom tárgyát képezte a jelenleg bejegyzett pszichológus szakértők képesítési követelményeknek való megfelelése is. A Szaktv. 32. § (1) bekezdés a) pontja értelmében a miniszter 2014. december 31-ig felülvizsgálja a névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértők névjegyzékbe vétele feltételeinek fennállását. A Szaktv. és az Iszr. értelmében csak az szerepelhet a névjegyzékben, aki a szakterületnek megfelelő klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- vagy gyermek szakpszichológusi szakvizsgálással rendelkezik. A minisztérium tájékoztatása szerint a 2006. január 1. napját megelőzően névjegyzékbe vett 4 szakértő közül ketten teljesítették szakvizsga kötelezettségüket. Az ISZKI *Budapesti Orvosszakértői Intézetében*, illetve annak Szekszárdi Csoportjánál jelenleg 2 pszichológus szakértő és 1 pszichológus szakértőjelölt dolgozik, akik klinikai szakpszichológusi végzettséggel rendelkeznek, azaz a képesítési követelményeknek megfelelnek.

b) Igazságügyi gyermekpszichiáter szakértő

Az egyes igazságügyi tárgyú miniszteri rendeleteknek az új Ptk. hatálybalépésével összefüggő módosításáról szóló 21/2014. (III. 13.) KIM rendelet 2014. március 15-től módosította az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendeletet és kiegészítette azt a 19/A. §-sal.

A 19/A. § (1)-(3) bekezdései szerint büntetőeljárás során, ha a szakkérdés tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú terhelt beszámítási és belátási képességének vizsgálata, a belátási képesség vizsgálatához a terhelt klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálatát is el kell végezni.

A terhelt beszámítási és belátási képességének vizsgálatához szakkonzultánként gyermek- és ifjúsági pszichiátriai, vagy ezzel egyenértékű szakvizsgálással rendelkező és e képesítése tekintetében az egészségügyi dolgozók működési nyilvántartásában szereplő személyt kell igénybe venni. A gyermek klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálatát tehát olyan szakértő végezheti, aki klinikai és mentálhigiéniai gyermek szakpszichológusi, vagy ezzel egyenértékű szakvizsgálással rendelkezik.

Jelenleg a szakértői névjegyzékben 4 igazságügyi gyermekpszichiáter szakértő található.¹¹ Figyelemmel arra, hogy a jelen vizsgálat idején hatályba lépett jogszabály bevezette a szakkonzultánsi státuszt, a gyermekkoriúakat érintő folyamatban lévő eljárások pedig döntően nyomozási, vádemelési, illetve bírósági eljárási szakban vannak, a belátási képesség vizsgálata vonatkozásában pedig szakember hiány nem jelentkezett problémaként, az igazságügyi gyermekpszichiáter szakértői létszámot jelenleg elegendőnek ítélem meg.

c) Igazságügyi ingatlan-értékbecslő

A kisajátítási perekben az ingatlan forgalmi értékének meghatározásához szakértő igénybe vétele elengedhetetlen. A szakterületen azonban a képesítési követelmények nem egyértelműek.

¹¹Korábbi ombudsmani vizsgálat foglalkozott a gyermekpszichiáter képzés problémáival és az AJB-1298/2011. számú jelentés rögzítette, hogy nem áll kellő számú szakember rendelkezésre pszichiátriai problémákkal küzdő gyermekek igényeinek és szükségleteinek megfelelő ellátás biztosítására. Megjegyzem, hogy szakemberek jelzése szerint, jelenleg is van több olyan megye, ahol gyermekpszichiáter egyáltalán nincsen.

Problemátikus a szakvélemények értékelése is a jogalkalmazók számára, mert nincs az ingatlan forgalmi értékét meghatározása tekintetében irányadó protokoll, a szakértők különböző módszereket alkalmaznak. E perekben a megfelelő szakértő kiválasztása és a szakvélemény értékelése az eljárás elhúzódásához vezethet.

A hivatkozott AJB-7888/2012. számú ombudsmani jelentés szerint a jogalkalmazói és szakmai vélemények egyaránt alátámasztják az igazságügyi ingatlan-értékbecslőkre vonatkozó jogi szabályozás problémáit, illetőleg az ingatlanértékeléssel összefüggő jogszabályi hiányosságokat és koherencia zavarokat. Figyelemmel arra, hogy a jogalkotó a jelentésben foglaltak ismerete ellenére mindeddig nem kezdeményezte a vonatkozó jogszabályok módosítását, *megállapítom, hogy a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményének érvényesülését közvetlenül veszélyezteti az igazságügyi ingatlan-értékbecslők képzési követelményeinek és tevékenységének elégtelen szabályozása.*

A szakértői névjegyzék

A Szaktv. 2. sz. melléklete rögzíti az igazságügyi szakértői névjegyzék tartalmát. Álláspontom szerint a névjegyzék több olyan fontos információt nem tartalmaz, mely a kirendelő szervet segítené a legalkalmasabb szakértő kiválasztásában.

A szakértői névjegyzék nem részletezi az adott szakterületen belüli kompetenciákat. A kiemelten gyakorlott szakterület nincs feltüntetve és az sem látható a névjegyzékből, hogy a szakértő korábban milyen típusú ügyekben járt el, milyen témájú publikációi, illetve előadásai voltak. Ezen információkra a szakértő kompetenciájának pontos ismerete végett lenne szükség. A jogalkalmazók nem kapnak információt arról sem, hogy az adott szakértőnek van-e szabad kapacitása. Szükség van arra, hogy a kirendelő előzetesen felvegye a kapcsolatot a szakértővel annak elkerülése érdekében, hogy a szakértő ne küldje vissza a kirendelést kompetencia vagy kapacitás hiányra hivatkozva, mert az jelentős idővesztéssel és költségvonzattal járna.

Mindezekre tekintettel megállapítom, hogy az igazságügyért felelős miniszter azzal, hogy az általa vezetett igazságügyi szakértői névjegyzék tartalma nem nyújt kellő információt a jogalkalmazók számára a megfelelő szakértő kiválasztásához, a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggésben visszásságot idéz elő és tart fenn.

Szakértői bizonyítás a közigazgatási perben

Közigazgatási perben is gyakran kerül sor szakértői bizonyításra. A Pp. 177. § (1) bekezdése alapján, ha a perben jelentős tény vagy egyéb körülmény megállapításához vagy megítéléséhez olyan különleges szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezik, a bíróság szakértőt rendel ki.

A közigazgatási perekre is irányadó a Pp. 178. § (1) bekezdése, mely szerint az, akire a 13. § (1) bekezdésének a), b), c) vagy e) pontjában meghatározott kizáró ok áll fenn, szakértőként sem járhat el.

A 13. § (1) bekezdés e) pontja értelmében az ügy elintézéséből ki van zárva, és abban, mint bíró nem vehet részt az, akitől az ügy tárgyilagos megítélése egyéb okból nem várható (elfogultság).

E rendelkezések értelmében perbeli szakértő tehát az, akit a bíróság rendel ki. A közigazgatási eljárásban részt vett szakértőt a bíróság nem rendelheti ki, mivel a bíróság feladata arról dönteni, hogy a közigazgatási eljárásban eljáró szakértő véleménye helytálló-e. A saját véleménye vonatkozásában pedig a szakértő – értelemszerűen – elfogult.

A Pp. 2. § (1) bekezdése szerint a bíróságnak az a feladata, hogy a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse. A tisztességes eljárás követelménye pedig magában foglalja azt is, hogy a bíróság elfogulatlan szakvéleményt szerezzen be.

A közigazgatási perben a felperes a szakkérdésben elfogadott hatósági álláspont helytállóságát is kifogásolhatja és kérheti csak szakkérdésben a bíróság vizsgálatát. A közigazgatási hatóság szakhatóságként azonban nem tudja érveit előadni, a szaktudását a perben érvényesíteni, mivel szakértőként nem hallgathatja meg a bíróság.

A közigazgatási perben is csak az a személy hallgatható ki szakértőként, akit a bíróság szakértőként rendelt ki. Ez a szabály pedig a közigazgatási eljárásban eljáró szakértő, szakhatósági munkatárs szakértői minőségben való kihallgatását nem teszi lehetővé. A közigazgatási eljárásban részt vett szakértő, vagy megkeresett szakhatóság munkatársa tanúként hallgatható ki. A tanút a hamis szakvéleményadás következményeire nem lehet figyelmeztetni, azaz az igazmondás éppen abban a kérdésben (a szakkérdésben) nem terheli, amelyben a meghallgatása szükséges.

Neuralgikus kérdése a közigazgatási pereknek az is, hogy a perben beszerzett szakértői véleményt sok esetben össze kell vetni a közigazgatási eljárás során beszerzett szakértői véleménnyel vagy szakhatósági állásfoglalással. Különösen indokoltá válik, ha a perben kirendelt szakértő a korábbi szakértői véleménnyel nem ért egyet. Mindemellett a közvetlenség elvének érvényesítése is szükségessé teszi a közigazgatási eljárásban részt vett szakértő bíróság általi meghallgatását. A szabályozás hiányossága miatt a közigazgatási perre vonatkozó jelenlegi eljárási szabályok nem teszik lehetővé a közigazgatási eljárásban, valamint a perben kirendelt szakértő együttes meghallgatását.

A miniszter által hivatkozott eltérő bírósági döntések is arra mutatnak rá¹², hogy a jelenlegi szabályozás nem ad kellő iránymutatást a közigazgatási eljárásban kirendelt szakértő bírósági meghallgatása, a közigazgatási eljárásban részt vett, illetőleg a bírósági szakban kirendelt szakértő által előterjesztett vélemények ütköztetéséhez. A közigazgatási per sajátosságai – a polgári per általános szabályaihoz képest – tehát további részletszabályok kidolgozását igényelné. A szakértői bizonyításra irányadó szabályok pontosításának elmaradása a bizonyítási eljárások elhúzódásához vezethet a közigazgatási perekben.¹³

Erre figyelemmel megállapítom, hogy a jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményével, valamint a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggésben visszásságot idéznek elő és tartanak fenn a közigazgatási perek szakértői bizonyításra irányadó hatályos szabályai azzal, hogy nem rendelkeznek a közigazgatási eljárásban részt vett szakhatóság/szakértő perbeli meghallgatásának, illetőleg a bíróság által kirendelt szakértő és a közigazgatási eljárásban részt vett szakértő álláspontja közötti esetleges ellentmondások feloldásának lehetőségéről, illetve módjáról.

Előzetes díjkalkuláció

Az igazságügyi szakértők díjazásáról szóló 3/1986. (II. 21.) IM rendelet 1. § (1) bekezdése szerint az igazságügyi szakértőnek, az igazságügyi szakértői intézménynek, az orvostudományi képzést folytató egyetem igazságügyi orvostani intézetének, a szakértői vélemény végett megkeresett egyéb szervnek, továbbá a szakértőként alkalmazott más személynek, valamint a szaktanácsadónak (Be. 182. §) szakértői tevékenységéért munkadíj és költségtérítés jár.

¹² Megjegyzem, hogy az Ajbt. 18. § (3) bekezdése szerint a bíróság tevékenységét nem vizsgálhatom, így nem feladatom a bírósági jogértelmezés vizsgálata sem. Ugyanakkor a jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményének érvényesülése érdekében az Ajbt. 37. §-a alapján felhívhatom a jogalkotó figyelmét az eltérő jogalkalmazást eredményező kodifikációs hiányosságra.

¹³ Komoly eljárásjogi problémát vet fel a közigazgatási perekben felmerülő ellentétes szakmai vélemények tisztázása, ütköztetése, az egyes álláspontok védelme, így felesleges költséget és a perek elhúzódását eredményezi az a helyzet, amikor a hatóság/szakhatóság által elfogadott szakmai véleménynek (például építési, környezetvédelmi, közlekedési, természetvédelmi, stb. szakmai álláspont), vagy a közigazgatási eljárás során kirendelt szakértő (pl. kisajátítási, korlátozási kártalanítás ügyekben ingatlanforgalmi szakértő) véleményének vitatására kerül sor a közigazgatási perben. Kúria Közigazgatási Joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló jelentése a közigazgatási perek eljárási kérdéseinek elemzéséről 40-41. o

A rendőrség nyomozó szervei – a szakértői vizsgálat tárgyának rövid leírása mellett – előzetes díjkalkuláció készítésére hívják fel a szakértőt. Amennyiben a rendőrség gazdálkodásért felelős osztálya a szakértő által előzetesen megadott szakértői díj fedezetét igazolja, a szakértőt kirendelik. A nyomozó hatóságok olyan szakkérdésben, ahol a Korm. rendelet nem írja elő valamely szakértői intézmény/egyetemi intézet kizárólagos eljárási jogosultságát, a szakvélemény elkészítésére a megfelelő szakértelemmel rendelkező szakértőt maguk választhatják ki. Az előzetes díjkalkuláció tanulmányozása után lényegében azt a szakértőt, vagy szakértői intézetet rendelik ki, aki/amely költséghatékonyabban vállalja a szakértői tevékenység elvégzését.

Álláspontom szerint a szakértő kiválasztásánál az időszerűség, azaz a szakvélemény mielőbbi, de legalább a megjelölt határidőben történő elkészítése és a szakmai szempontok érvényesítése egyaránt fontosak, egyik sem szorulhat háttérbe. Nyilvánvalóan figyelemmel kell lenni a gazdaságossági szempontokra is, *az ezt előtérbe helyező gyakorlat azonban a kompetencia határok fellazítására, áthágására is alkalmas lehet, közvetlenül veszélyeztetve ezzel a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését.*

Intézkedéseim

A jelentésben feltárt alapvető jogokkal összefüggő visszásság orvoslása és jövőbeni bekövetkezése lehetőségének a megelőzése érdekében

- az Ajbt. 37. §-a alapján ismételten *felkérem az igazságügyi minisztert*, hogy vizsgálta meg az igazságügyi ingatlan- és termőföld-értékbecsléssel kapcsolatos szabályokat és – annak eredményétől függően – kezdeményezze azok módosítását;
- tegye megfontolás tárgyává az igazságügyi szakértői névjegyzék adattartalmának megújítását, továbbá a közigazgatási perekben a szakértői bizonyításra irányadó jogszabályi rendelkezések kiegészítését, pontosítását;
- az Ajbt. 32. §-a alapján *kérem az igazságügyi minisztert*, hogy fontolja meg a szakértők létszámának – lehetőség szerinti – emelését, különös tekintettel az igazságügyi elmeorvos- és a genetikai szakértői státusokat.

Tekintettel arra, hogy a pszichológus szakértői tevékenységre vonatkozó módszertani levél kiadása tárgyában az érintett minisztériumok és a szakmai kollégium, az előzetes díjkalkuláció kérdésében pedig az igazságügyi miniszter, a Legfőbb Ügyészség és a rendőri szervek között egyeztetés van folyamatban, külön intézkedést nem kezdeményeztem, de *szeretném felhívni a figyelmet* azok mielőbbi befejezése és a szakmai módszertani levél, valamint a díjkalkulációt érintő döntés meghozatala garanciális jelentőségére.

Budapest, 2014. július

Székely László sk.